

DEVİRİM SONRASI İRAN DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI

Eylül 2021 Sayı: 5

DEVİRİM SONRASI İRAN DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI

1979 İran İslam Devrimi'ni takiben eden ülke içerisinde yaşanan rejim değişikliğinin dış politik söylemin değişmesi noktasında da etkili olduğu söylenebilir. Dış politikanın bir parçasını oluşturan güvenlik mefhumu da buna bağlı olarak dönüşüme uğramıştır. Özellikle güvenlik noktasında devrim sonrasında yaşanan değişimi inceleyeceğimiz çalışmanın ilk bölümünde güvenlik kavramını tanıtmaya çalışacağız. Güvenlik kavramını tanıtmaya çalışacağımız ilk bölümün devamında, İran'da milli güvenlik algısının değişimi devrimden önce ve devrimden sonra olmak üzere iki alt başlık halinde incelenecek, ikinci bölümde ise günümüz İran'ının yurtiçindeki ve yurtdışındaki en önemli askeri gücü olan Devrim Muhafızları Ordusu; Türkçe, Farsça ve İngilizce kaynaklardan da yararlanılarak ele alınacaktır.

Giriş

Devletlerin esas vazifelerinden biri olan ve varlıklarını sürdürebilmeleri noktasında kilit role sahip olan milli güvenliğin tesisi konusu, güvenlik mefhumunun tanımlanması ile beraber daha kolay hale gelecektir. Söz konusu kavramın genelgeçer bir tanıma sahip olmaması, ülkelerin bu minvalde güç kullanımını da etkilemektedir. Birçok araştırmacı tarafından halihazırda tartışmalı bir kavram olarak nitelendirilen güvenlik kavramı, en sade ve temel anlamı ile; devletlerin kendisine ve temel değerlerine dair çeşitli tehdit unsurlarından arınması durumu olarak tanımlanmakta olup aynı zamanda uluslararası siyasi düzeni oluşturan dış politika kavramının da bir parçası olarak zikredilmektedir.¹ Bilhassa 2010 yılında başlayan Arap isyan hareketleri devamında Ortadoğu coğrafyasında devlet dışı aktörler ve milis yapılanmaların vuku bulması ile tekrar tartışmaların odak noktası haline gelen güvenlik ve tehdit nosyonlarının tanımsızlığı konusu, bölge ülkeleri açısından ciddi güvenlik endişelerine sebep olmuş ve kısa bir süre içerisinde küresel bir sorun haline gelmiştir. Söz konusu bölge ülkelerinden biri olan İran'ın hem oyun kurucu hem de oyuncu kimliği ile öne çıkan ender ülkelerden birisi olması Ortadoğu'ya

İran perspektifinden bakmamızı gerekli kılan temel etkidir.

En eski medeniyet merkezlerinden biri olarak bilinen İran coğrafyası; günümüze kadar birçok imparatorluğa ve devlete ev sahipliği yapmasının yanı sıra, hususen uluslararası arenada gerek bölgesel gerekse küresel anlamda önemli roller üstlenmiştir. Asırlar öncesine dayanan kadim bir siyasi nizam üzerine kurulu olan İran medeniyeti, tarih içerisinde her ne kadar isim değiştirirse de geçmişinden edindiği geleneksel siyaseti hala sürdürmekte ve bu geleneğe sahip çıkmaktadır. 1900'lü yılların sonlarına doğru yaşanan siyasi çalkantıların ardından bilhassa dış politika vizyonları noktasında önemli değişim ve dönüşümlere uğrayan İran, özellikle son yıllarda uluslararası alanda dikkat çeken hamleleriyle gündeme gelmektedir.

Bu çalışma İran'ın 1979 İslam Devrimi devamında yeniden şekillenen dış politika stratejilerinin güvenlik perspektifinden incelenmesi ile ele alınacak, bu vesile ile bölgede söz konusu gelişmelere ve stratejilere karşı İran'ın nasıl bir politika izleyeceği üzerine çalışılacaktır.

Güvenliğin Tanımı Değişimi ve Dönüşümü

İran'ın güvenlik stratejilerine ve güvenlik stratejilerinde Devrim Muhafızları Ordusu'nun konumuna değinmeden önce ilk olarak güvenlik kavramının tanımlanması gerekmektedir. Her ne kadar konu ile ilgili tartışmalar devam etse de, temel anlamda *"Güvenlik, devletlerin sahip oldukları değerlere yönelik herhangi bir tehdidin olmaması durumudur. Güvenlikleştirmek ise dünya ülkelerinin dış politikada belirli referans objelerine değer atfederek onları korumanın bir zorunluluk ya da bir görev olduğunu aşılması şeklinde gerçekleşmektedir."*² Güvenlik kavramını etimolojik anlamda irdelediğimiz takdirde Latince "-sız" anlamına gelen "se" ile "dert" anlamına gelen "cura" kelimelerinin birleşimi ile (Secura) oluşmakta ve derdi olmayan anlamına gelmektedir.³ Güvenlik kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise *"Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet."* şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ Etimolojik kökeninin yahut sözlük anlamındaki sadeliğinin aksine ziyadesiyle karmaşık bir anlam barındıran güvenlik mefhumu tehdit kavramının algılanış biçimi ile ilişkilidir. Zira ana konumuzu teşkil eden Devrim Muhafızları Ordusu, İran tarafından ülkenin güvenliğinden sorumlu resmi ve askeri bir güç olarak nitelendirirken; yine aynı ordu ABD tarafından terör örgütü listesine dahil edilebilmektedir.

Devletlerin maruz kaldığı tehditlerle başa çıkması noktasında askeri anlamda kendini geliştirmeye yönelik eğilimlerin sergilenmesi şeklinde ifade edebileceğimiz "güvenliğin tesisi" konusu günümüzde tüm devletlerin temel sorumluluğudur. Zira *"bir devletin kendini güvende hissetmesi ise ancak ve ancak diğerlerini kendine saldırmaktan caydırabilmesi ya da kendine*

*saldırılması durumunda kendini başarıyla savunabilmesiyle mümkün olabilir."*⁵ Şartlara, zamana ve konuma göre mütemadiyen devingenlik halinde dönüşüme uğrayan güvenlik kavramı, Mohammed Ayoob'a göre ise; devlete, bağlı bulunduğu idari sisteme ve idari yapıya dair olası bir tehditten arındırılması durumu olarak nitelendirilmektedir.⁶ Bu bağlamda güvenlik kavramının net ve genel geçer bir tanıma sahip olamamasının temel sebebinin; söz konusu kavramın zamana, şartlara ve daha önemlisi kavramı tanımlamaya çalışan aktörlere göre değişiklik arz etmesi olduğu ifade edilebilir.

Oğul Pehlevi Dönemi İran Dış Politikası

Tarihsel süreç incelendiğinde Pehlevi hanedanlığının ikinci Şah'ı olan Muhammed Rıza Pehlevi iktidarının son dönemlerine doğru Batıya bilhassa Amerika Birleşik Devletleri'ne eklemeliği göze çarpmaktadır. Öyle ki İran zamanla Batı'nın bölgedeki karakolu haline gelirken bu vesile ile hem monarşik yönetimini sağlamlaştırmış hem de bölgede söz sahibi bir aktör olarak tanınmıştır. II. Dünya Savaşı akabinde Amerika Birleşik Devletleri'nden ekonomik gelişimi tesis etmeye yönelik bir kredi talep eden İran, bunun karşılığında Amerikan siyasilerinin ve askerlerinin kendi topraklarındaki nüfuzunun artmasına göz yummuştur.

Bilhassa bulunduğu tarihten itibaren kendi topraklarındaki petroleri British Petrol (BP) adlı İngiliz petrol şirketine işleten İran, adil olmayan bir pay aldığı farkındaydı. *"İşgal sonrası güçlenen Milli Cephe lideri Musaddık, İran petrollerinin millileştirilmesi gerektiğini savunuyordu. İran Milli Meclisi de bu savı destekleyerek İngiliz petrol şirketi ile yapılacak anlaşmayı tasdik etmedi. İran sokaklarında İngiliz petrol şirketi aleyhine gösteriler başlamış ve Şah'a bir suikast*

*teşebbüsü gerçekleştirilmiştir*⁷ Başbakanın suikastte öldürülmesine ve kendisine yönelik söz konusu suikast girişimi üzerine milli cephe kanadını mobilize etmek isteyen Şah başbakanlığa Musaddık'ı getirmiştir lakin Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık destekli Ajax operasyonu üzerine Musaddık darbe sonucu düşürülerek Şah ait olduğu eski makama tekrar getirilmiştir.

1979 İran İslam Devrimine Giden Süreç

1941 yılında babasını tahttan indirerek başa geçen dönemin İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin 1963 yılındaki Ak Devrim adını verdiği modernleşme hamleleri, halkın ciddi anlamda tepkisini çekmiş hususen geleneksel tarım faaliyetleri sürdüren halkın toprakları üzerinde çeşitli politikalar geliştiren Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin toprak reformu olarak adlandırdığı uygulamalar, toprak ağaları tarafından endişeyle takip edilmiştir. Bunun yanı sıra muhalefet üzerinde artan baskılar ve monarşik sistemin gün geçtikçe sağlamlaşması yahut ülkenin petrol gelirleri noktasındaki adaletsiz gelir dağılımı gibi etkenler Şah karşıtı eylemlerin artarak devam etmesine sebep olmuştur. Söz konusu ayaklanmaların olduğu dönemlerde popülaritesi gittikçe artan Ruhullah Humeyni ise Şah Muhammed Rıza Pehlevi'yi emperyalizm yanlısı olarak değerlendirmiş ve Amerika Birleşik Devletleri ile iş birliği yapmakla suçlamıştır.⁸ Şahın dini ve ulema sınıfını devre dışı bırakmaya yönelik gerçekleştirdiği politikalar ve halk sefaletle boğuşurken saraya yakın çevreler ile halk arasındaki iktisadi uçurumun derinleşmesi, halkın Şah'a karşı duyduğu memnuniyetsizliğin artmasına sebep olmuştur. Muhammed Rıza Pehlevi'nin, etkili muhalefeti sebebiyle sürgüne gönderdiği Ruhullah Humeyni yaklaşık iki

milyon kişinin katıldığı bir karşılama töreni ile 1 Şubat 1979 yılında Paris'ten dönmüş 11 Şubat 1979'da ise Mehdi Bezirgân'ın başbakanlık makamına geçmesiyle ülkede yeni bir idari sistem etkili olmuştur.

İran'da Devrim Sonrası Değişen Dış Politika

20. yüzyılın en önemli vakalarından biri olarak tarihe geçen ve tesiri günümüze kadar artarak devam eden 1979 İran İslam Devrimi ve bununla beraber İran'da yaşanan rejim değişikliği dış politikanın da ciddi bir revizyona uğramasına sebep olmuştur. *"İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasını belirleyen en önemli etken devrim ideolojisidir. Bu ideoloji devrimin lideri Ayetullah Humeyni tarafından formüle edilmiştir. Bu ideolojinin dış politikaya yansıyan temel özellikleri arasında, müstekbir-mustazaf ayırımı, monarşi, ABD, İsrail, kapitalizm ve sosyalizm karşıtlığı bulunmaktadır. Müstekbir-mustazaf ayırımı İslam'ın hak-batıl ayırımından ilham alan bir kavramsallaştırmadır."*⁹ İran'ın dış politikada fazlaca kullandığı güvenlikleştirme ise özellikle dini ve milli referanslar üzerinden bölge halklarının harekete geçirmesi ile sağlanmaktadır. Günümüzde İran tüm dış politik söylemlerini, bölgesel stratejilerini ve askeri planlamalarını rejimin güvenliğini esas alarak oluşturmaktadır. Kendini mütemadiyen risk ve tehdit altında tanımlayan İran hususen devlet güvenliğinin ülke sınırlarının dışından başladığını iddia etmekte ve bu şekilde desteklediği bölge ülkelerini ve milis yapılanmaları güvenlikleştirme yöntemine başvurmaktadır.

1979 İslam Devriminden sonra hem iç siyasetinde hem dış siyasetinde devrim ideolojisini benimseyen İran'ın dış

politikasındaki değişim ve dönüşümünü en iyi özetleyen slogan şüphesiz “*Ne Doğu, Ne Batı, Sadece İslam Cumhuriyeti*” sloganıdır.¹⁰ Bu slogana binaen bağımsız ve kendine yeten bir ülke profili oluşturmayı hedefleyen İran; ne Amerika Birleşik Devletleri ile ne de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile hareket etmeyeceğini vurgulamakta üçüncü bir yolun bulunduğunu ve bu yolun İslam olduğunu iddia etmektedir.¹¹ Rejimin güvenliği esasına dayalı bir politika izleyen İran tüm askeri stratejilerini de bu doğrultuda tanzim etmiş ve mevcut olan geleneksel askeri yapının yanı sıra devrim rehberi tarafından teşkil edilen yeni bir ordu kurulmuştur. Devrim Muhafızları Ordusu olarak tanınan askeri yapı günümüzde sadece yurtiçinde değil çeşitli devlet dışı aktörler üzerinden yurtdışında da aktif rol oynamaktadır.

Bölgesel Aktör Olma Yolunda: Devrim Muhafızları Ordusu

İran’ın ideali olan Devrim İhracı projesinin bel kemiği olarak adlandırabileceğimiz Devrim Muhafızları Ordusu, devrim ihracının gerçekleştirilmesi adına, vekil unsurlar üzerinden ve asimetrik savaş yönetimi benimseyerek; ABD tarafından şer eksenli olarak adlandırılan ve İran’ın Şii Hilali olarak nitelendirdiği bölgede, etkinliğini artırmak için çabalamaktadır. Özellikle Irak-İran savaşı akabinde tanınmaya başlayan Devrim Muhafızları Ordusu dönemin reformist Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi’yi Batı yanlısı olarak nitelemiş ve liberalleşme politikalarını eleştirmekle kalmayıp Tahran’daki Uluslararası İmam Humeyni Havalimanı’nı işgal ederek eyleme geçmiştir.

“Paramiliter bir yapıda kurulan Devrim Muhafızları Ordusu zamanla gelişerek büyük bir askeri kuruma dönüşmüştür.

*Ordu profesyonelliğini koruyup siyasete uzak dururken ideolojik niteliği ön planda olan Devrim Muhafızları’nın gerek İran siyasetinde gerekse İran ekonomisinde ağırlığı giderek artmıştır.”*¹² Bölgedeki gücünü irtibatlı olduğu vekil unsurlar vesilesi ile kuvvetlendiren İran, söz konusu iletişimi doğrudan dini lidere bağlı olan Devrim Muhafızları Ordusu’nun Kudüs gücü üzerinden tesis etmektedir. Kurulduğu tarihten bu yana bölgede merkezi bir konuma sahip olan Devrim Muhafızları Ordusu gerek Lübnan’da Hizbullah üzerinden gerekse Irak’ta Haşdi Şabi üzerinden yahut bölge ülkelerindeki mevcut diğer devlet dışı aktörler üzerinden güvenliğini tesis etmektedir.

İran’ın güvenliğinin İran sınırının dışından başladığını vurgulayan Tahran yönetimi bu minvalde hem Hizbullah, Hamas ve Yemen Husileri gibi çeşitli Şii milis yapılanmalara roket ve füze yardımıyla bulunmuş hem de Suriye’de ve Irak’ta söz sahibi bir aktör olabilmıştır.¹³ *“Vekil unsurların askeri ve ideolojik bağlantılar yoluyla dinamik tutulması, bölgesel krizlerde ülkeye büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu çerçevede izlenen politika neticesinde, bölgeden uzun süre tecrit edilmeye çalışılan İran, Ortadoğu’da kriz yönetimi ve diplomatik müzakerelerin parçası haline gelmiştir.”*¹⁴ Devrim Muhafızları Ordusunun devrimci ideolojiyi benimsemesi geleneksel orduya göre daha etkili ve kalıcı olmasına sebep olmuştur.

İran’ın Devrim Muhafızları Ordusu üzerinden bölge ülkelerinde etkisini artırma politikası uluslararası ilişkiler literatürüne yeni bir kavramın girmesi ile sonuçlanmıştır. Hibrit Savaş olarak adlandırılan bu yöntem ilk olarak 2006 yılında vuku bulan Lübnan-İsrail savaşında Hizbullah’ın İsrail’e karşı kullandığı asimetrik savaş türü olarak literatüre

girmiştir. Melez yahut karma savaş şeklinde isimlendirilen Hibrit Savaş; *“düzenli ve düzensiz harp yöntemlerinin eş zamanlı ve koordineli bir şekilde kullanıldığı; düşmanın direnç ve motivasyonunu kırmaya yönelik psikolojik harekât, dezenformasyon, algı yönetimi, propaganda ve manipülasyonun etkili bir şekilde yönetildiği; sivillerle askerler arasındaki farkın ortadan kalktığı; savaşla barış dönemleri arasındaki ayırımın bulanıklaştığı ve dolayısıyla da harbin açık veya gizli bir biçimde yürütüldüğü savaş biçimidir.”*¹⁵ Bir devletin başka bir devlet üzerinde vekil unsurlara dayanarak etkinliğini artırması noktasında önemli bir rolü olan Hibrit Savaş, içerisinde terörizm faaliyetlerinin yahut siber savaşın da dahil olduğu yeni nesil savaş türüdür. Dördüncü nesil savaş yöntemi olarak literatüre giren Hibrit Savaş yöntemi, Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı vekil unsurlar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir.

Sonuç

1979 İran İslam Devrimi akabinde değişen yönetim biçimi, dış politikadaki güvenlik bahsinin tekrar gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Pehlevi hanedanlığının ikinci ve son Şahı olan Muhammed Rıza Pehlevi'nin Batı'ya ve ABD'ye bağımlı dış politikasının aksine devrim lideri Ruhullah Humeyni bağımsız ve kendine yeten bir İran ideali oluşturmaya gayret etmiştir. Bu ideanın gerçekleşmesi şüphesiz milli güvenliğin tesisi ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda ideolojik kaygılar gereği geleneksel ordunun yanı sıra kurulan Devrim Muhafızları Ordusu hem yurtiçinde hem de yurtdışında İran'ın milli güvenliğinin bel kemiği olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda 1979 İran Devrimi'nden hemen sonra kurulup devrimin değerlerini ve devrimi koruma misyonu üstlenen DMO, bize Tahran hükümeti tarafından güvenlik kavramının nasıl algılandığını

göstermektedir. Yurtdışında vekil aktörlerden istifade ederek bölgede nüfuz sahibi etkili bir güç olma stratejisini benimseyen İran bu doğrultuda doğrudan dini lidere bağlı olan Devrim Muhafızları Ordusu'ndan istifade etmektedir. Dolayısıyla kendini sürekli olarak risk ve tehdit altında tanımlayan İran'ın ulusal güvenliğinin sağlanması noktasında önemli bir paya sahip olan Devrim Muhafızları Ordusu'nun bölgesel meselelerin çözümü noktasında önemli bir aktör olduğu söylenebilir.

Referanslar

- ¹ Baylıs, J. "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı". Uluslararası İlişkiler Dergisi 5 (2008): s.82
- ² Tamer, C. "İran'ın Suriye'deki Güvenlik Stratejileri". Bölgesel Araştırmalar Dergisi 2 (2018): s. 178
- ³ Cihangir, İlkur. "İkili ve bölgesel güvenlik unsurları ve Türkiye-İran ilişkilerine yansımaları" Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, (2010) s.5
- ⁴ TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 01.06.2021)
- ⁵ Tamer, C. "İran'ın Suriye'deki Güvenlik Stratejileri". Bölgesel Araştırmalar Dergisi 2 (2018): s.180
- ⁷ Taflıoğlu, M.S., "II. PEHLEVİ DÖNEMİ İRAN DIŞ SİYASETİ ÜZERİNE BİR DENEME", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8/7 Summer 2013, s.633.
- ⁸ BBC, İran İslam Devrimi 40. yılında: Şah karşıtı solculara ne oldu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47128818> (Son Güncelleme: 11.02.2019)
- ⁹ Gündoğan, Ü., "Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme", Ortadoğu Analiz, 3/29, (2011), s. 97

¹⁰ http://www.imam-khomeini.ir/fa/n21267/اصول_نه_شرقی_و_نه_غربی_ام_خمینی

¹¹ Gündoğan, Ü., "Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme", Ortadoğu Analiz, 3/29, (2011), s. 97

¹² Sinkaya, B. "İran'da Asker-Siyaset İlişkileri ve Devrim Muhafızları'nın Yükselişi". Ortadoğu Etütleri 1 (2016): 117

¹³ https://www.imam-khomeini.com/web1/english/showitem_cid_2491_pid_2843.html

¹⁴ Konukcu, Y. "İran'ın Bölgesel Güvenlik Stratejisi: Bir Güç Döngüsünün Değerlendirilmesi". Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi 3 (2018): 74-91

¹⁵ Tamer, C. "İran'ın Suriye'deki Güvenlik Stratejileri". Bölgesel Araştırmalar Dergisi 2 (2018): s.181

dipam

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40   info@dipam.org
+90 216 310 30 50   www.dipam.org

Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Fatih YONCALIK, DİPAM'da stajyer olarak görev almıştır. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümünden yüksek onur öğrencisi olarak mezun olan Fatih Yoncalık hali hazırda İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tezli yüksek lisans programına TÜBİTAK tarafından desteklenen "Ruhullah Humeyni Dönemi İran İslam Cumhuriyeti İdeolojisinin İran'ın Güvenlik Politikası Üzerindeki Etkisi" başlıklı tezi ile devam etmektedir. Aynı zamanda Allameh Tabatabai Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde yüksek lisans yapmaya devam eden Yoncalık iyi derecede Farsça ve İngilizce bilmektedir.

